

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING IJTIMOY ONGINI OSHIRISHDA MUAMMO VA YECHIMLAR

Xujamatova Xusnidaxon Mansurovna
Qo'qon Universiteti Ta'lim kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada mamlakat taraqqiyotining yangi bosqichida jamiyat hayotida yuz berayotgan voqea-hodisa va jarayonlarning mazmun- mohiyatini tahlil qilish asosida maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiy ongini shakllantirishning falsafiy jihatlarini o'rganishdan iborat bo'lib, u quyidagi vazifalarni: ijtimoiy falsafa tizimida mafkuraviy ongning tarkibiy tuzilishini tahlil qilish asosida, uning ijtimoiy ong shakllaridan biri ekanligini isbotlash; «g'oyaviy-mafkuraviy hayot», «mafkuraviy ong» va «mafkuraviy faoliyat», «mafkuraviy munosabat» kabi tushunchalarining falsafiy ma'no-mazmunini ochib berish; jamiyatning g'oyaviy-mafkuraviy hayotiga nisbatan tarkibiy - funksional yondashuv va qarashlarni aniqlash asosida milliy mafkuraviy ongning ontologik tabiati va gnoseologik xususiyatlarini ochib berish; ta'lim muassasalarida ta'lim- tarbiya olayotgan o'quvchi-talaba yoshlarning milliy mafkuraviy ongini shakllantirishning milliy meros va kadriyatlar, umuminsoniy demokratik prinsiplarga asoslangan usul va vositalarini ishlab chiqish kabilarni bajarishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: Ijtimoiy ong, mafkura, milliy mafkura, g'oya, g'oyaviy-mafkuraviy hayot, mafkuraviy ong, mafkuraviy faoliyat, mafkuraviy munosabat, mafkuraviy bashorat, mafkuraviy vaziyat.

Kirish. Milliy mafkuraviy ongni shakllantirish va rivojlantirish, aslini olganda oila qurish, unda farzandli bo'lish jarayonidan boshlanadi, desak ayni haqiqatni aytgan bo'lamiz. Chunki, birinchi navbatda oilaning qonuniy tarzda "Oila va nikoh" kodeksi talablariga mos ravishda qurilishi, so'ngra, ushbu qonun talablarini buzmasdan milliy qadriyatlarimizga asoslangan holda diniy (sha'riy) nikohdan o'tish amalini bajarish oila qurishdagi milliy mafkuraviy ongni shakllantirish va rivojlantirishning xalqchil talablaridan biri hisoblanadi.

Ona homilasi qanchalik halollikka asoslangan bo'lsa, tug'ilajak farzandning nomi ham shunchalik pokiza bo'ladi. Ana shu pokizalik tufayli ota-ona farzandining butun umr davomida milliy qadriyatlarimizning shukuhi asosida mafkuraviy ongining shakllanishi va rivojlanib borishiga tamal toshini qo'ygan bo'ladi. Boshqacha tanlangan yo'l, ya'ni nikohsiz tug'ilgan farzand qanchalik iqtidorli, oqil bo'lmasin, baribir, u qandaydir bemaza gap-so'zlarning qurboniga aylanib, mafkuraviy ongining izdan chiqib axloqiy-ma'naviy tanazzul sari yo'l tutishiga olib keladi. Bunday holatlarning sodir bo'lishi oilaning inqirozga uchrashiga, mahallada esa axloqiy-ma'naviy muhitning yomonlashuviga sabab bo'ladi.

Shuni alohida qayd qilish kerakki, bugungi kunda davlatimiz tomonidan olib borilayotgan «uzluksiz ma'naviy tarbiya» siyosatining bosh maqsadi, bir qator umuminsoniy va milliy tarbiya shakllarini (iqtisodiy, axloqiy, huquqiy, estetik, badiiy, ekologik, diniy tarbiya va boshqalar) uyg'unlashtirgan holda yoshlarimizning milliy mafkuraviy ongini shakllantirish va zamon talablari darajasida rivojlantirishdan iborat. Bulardan ajralgan holdagi, qandaydir mutlaq ahamiyatga ega bo'lgan "ma'naviy tarbiya"ning o'zi yo'q. Bularning ichida "axloqiy tarbiya" ustuvorlik ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar sharhi. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019 yil 31 dekabr, 1059-son "Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori bilan tasdiqlangan "Uzluksiz ma'naviy tarbiya Konsepsiyasi"da: "Oilada uzluksiz ma'naviy tarbiya xususiyatlari: muloqot, o'yin turlari jarayonida predmetlar, namunaviy xulq, xatti-harakat qoidalari bilan tanishish, taqlid orqali kattalarning ma'naviy-axloqiy tajribasiga e'tibor qaratish; o'zining va boshqalarning xatti-

harakatlarini kuzatish, baho berishga o'rgatish; ilk ma'naviy- tarbiyaviy motivlarni shakllantirish; o'ziga-o'zi xizmat qilish, kundalik turmushda xavfsizlik ko'nikmalarini o'rgatish", kabilar ko'rsatib o'tilgan. Bu xususiyatlar o'zida qaysi ma'naviy tarbiya shakllari orqali o'zini namoyon qiladi va milliy mafkuraviy ong darajasida shakllanishiga zamin hozirlaydi.

Tadqiqot metodologiyasi va empirik tahlil. O'zbekiston Respublikasining 2019 yil 16 dekabrda qabul qilingan O'RQ-595 sonli" Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida" Qonunining 32- moddasida: "Maktabgacha bo'lgan yosh quyidagi davrlarni o'z ichiga oladi: go'daklik (tug'ilgandan bir yoshgacha); ilk bolalik (bir yoshdan uch yoshgacha); maktabgacha bo'lgan kichik yosh (uch yoshdan to'rt yoshgacha); maktabgacha bo'lgan o'rtacha yosh (o'rt yoshdan besh yoshgacha); maktabgacha bo'lgan katta yosh (besh yoshdan yetti yosh)", – deb ko'rsatilgan. Mana shu yosh davrlarida bolalarning ruhiyatida qanday o'zgarishlar sodir bo'ladi va ular qanday shaklda yoshlarning milliy mafkuraviy onging shakllanishiga zamin yaratadi degan savol tug'iladi? Odam bolasi, onadan sog'lom tug'ilsada, biroq aqlli bo'lib tug'ilmaydi. Uning aqlli bo'lish yoki bo'lmasligi ota-onaning qanday tarbiya berishiga bog'liqdir. Hozirgi kundagi ma'naviy tarbiyadan ko'zlangan maqsad esa har bir bolaning milliy mafkuraviy ongini shakllantirish asosida haqiqiy Vatanparvar qilib yetishtirishdan iborat.

Bolaning go'daklik davrda atrof-muhitni idrok etishining o'ziga xos xususiyatlari. Ma'lumki, bola tug'ilgan paytidayoq muhitni seza boshlar ekan, dastlabki birinchi oyida uning ko'rish va eshitish qobiliyati tug'ma instinkt tarzida shakllanib, keyingi ikkinchi va uchinchi oylariga kelib esa ko'rish qobiliyati kuchayib ranglarni ajratishi, eshitish qobiliyatining esa ayrim tovishlarni idrok etish, shuningdek hid va ta'm bilish orqali tashqi olam bilan aloqa o'rnatishi boshlanadi. Shunday qilib, go'dak bola o'z hayotining dastlabki oylaridayoq turmush tajribasini to'play boshlaydi, bu to'plangan tajriba esa keyinchalik uning odatlari va xulq-atvorida ifodalanadi [3].

Umuman olganda go'dak bola (chaqaloq)ning hamma asosiy hayotiy ehtiyojlarini ota-onasi va katta yoshli odamlar qondirishadi. Bunda mavjud real voqelik bilan aloqa katta odam orqali amalga oshiriladi: u go'dak bolaga har xil narsalarni keltirib turadi, bu narsalarni chiqillatadi, ushlab olish uchun unga narsalar beradi, ya'ni kattalar bolaning ko'rish, eshitish va boshqa sezgilarini o'stirishga yordam beradi. Tabiiyki, katta odam bolaning barcha istaklarini qondiruvchi sifatida diqqat markazida turadi. Bola uch oylik bo'lganida yoni-beridagi odamlarni tanlab muomala qila boshlaydi, onasini ajratadigan bo'ladi, olti oyligida — begona odamlarni o'z yaqinlaridan farq qiladi, onasini ko'rish bilan oq sevinib ketadi. To'qqiz oylik bola endi kattalar bilan o'ynay boshlaydi, unda kattalar bilan aloqa qilishga tobora ko'proh ehtiyoj tug'iladi. Bola o'sa borgan sari uning kattalar bilan aloqa qilish shakllari kengaya boradi. Dastlab aloqa nutqsiz shakllarda ifodalanadi. Bu aloqa shaklining birinchi ko'rinishi – bolaning katta yoshli odam ta'siriga emotsional javobi dir: iljayadi, qandaydir ovoz chiharib talpinadi. Bola eng yaqin odamlarini bilib oladi hamda o'z odamlariga va begona odamlarga har xil munosabatda bo'ladi. Bolaning harakatlari ko'pincha qichqirish, hiqillab yig'lash bilan ifodalanadigan o'tinch (iltimos) va talabga aylanadi [4]. Bolaning tili chiqqunigacha bo'lgan ana shu aloqa shakllari hademay yetarli bo'lmay qoladi, kattalar bilan aloqa qilish ehtiyoji yanada osha boradi. Nutqni birinchi marta besh oylikda tushunish boshlanadi. Huddi shu joyda go'dak bolaning dunyoni idrok qilishi boshlanadi. Ota-ona va katta yoshdagilar bolani parvarish qilish bilan bog'liq bo'lgan harakatlari davomida tegishli so'zlarni ishlatishadiki, xuddi shu narsa bolaning nutqitushuna boshlashiga birinchi sabab bo'ladi.

Xulosa va munozara. Ko'z idroki va narsalarga tikilib qarash nutqni tushuna borish uchun eng yaxshi sharoit tug'diradi. Bola so'zlarga javob bera boshlaydi, so'zlarga nisbatan ko'z bilan chamalash paydo bo'ladi. Bola hayotining birinchi yili oxiriga kelib 10—20 ta so'zni tushunadigan bo'ladi. Xuddi shu vaqtda bola aytadigan dastlabki so'zlar paydo bo'ladi. Shuni

ta'kidlab o'tish kerakki, bola bir yoshga to'lganida unda kattalar bilan aloqa qilishga ijtimoiy ehtiyoj tug'iladi – bu ehtiyoj bolaning yangi hayot bosqichiga o'tishi uchun juda muhim ahamiyatga egadir. Chunki, shu jarayonda jismoniy va axloqiy tarbiya uyg'unligiga asoslangan mafkuraviy ong go'dak bolaga o'zining ta'sini o'tkazishni boshlab yuboradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Mirziyoev Sh.M Erkin va obod,demokratik jamiyatni barchamiz birgalikda barpo etamiz.Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib,yangi bosqichga ko'taramiz. (2017).1-jild. – T.:« O'zbekiston» NMIU–B.147.
2. Mirziyoev Sh.M. Oltin vodiy durdonasi// Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. (2017) – T.: «O'zbekiston» NMIU.–B.44.
3. Mirziyoev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi// Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib,yangi bosqichga ko'taramiz. (2017)1-jild. – T.:«O'zbekiston» NMIU. – B.110.
4. Yaxshilikov J.Ya., Muhammadiev N.E. Milliy g'oya-taraqqiyot strategiyasi (2018) -T.:Fan. -B. 82.
5. Yaxshilikov J.Ya., Muhammadiev N.E. Milliy g'oya va mafkura. (2015) -T.:Fan. -B. 78.
6. Milliy g'oya targ'ibot texnologiyalari va atamalar lug'ati. (2009) -T.:Muharrir. -B. 10.